

BAŞLANGICINDAN TRABZON'UN FETHİNE KADAR DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNİN YERLEŞİM TARİHİ¹

Zafer ŞEN²

Binlerce yıllık topraklar Anadolu coğrafyasının Doğu Karadeniz bölgesi tarihi, tarih öncesi çağda başlamış ve tarihsel çağlara girildiğinde Anadolu'nun büyük oranda Hitit egemenliğinde bulunduğu dönemde Hitit etkisinden uzak kalmıştır. *Mahmut Goloğlu*, Hititlerin Doğu Karadeniz'e ulaşmamış olduklarına kanıt olarak Kadeş Savaşına dair bulunan belgede Hitit ordusunda bulunanlar arasında Doğu Karadeniz Bölgesi halkına rastlanılmamasını göstermektedir.³ Goloğlu Hititlerin bölgede varlık göstermediklerini söylerken Asur varlığına işaret etmekte, Asurluların başta ticaret amaçlı olarak Doğu Karadeniz kıyılarına kadar çıktıklarını belirtirken, *Charles Texier*'den naklen Doğu Karadeniz kıyılarına ilk şehirleri Yunanlılardan önce Asurluların kurduğunu ve bu kıyılarda Fenikelilerle ticaret yaptıklarını ifade etmektedir.⁴

Antik dönemde bölgenin batıda *Halys*⁵ nehri, güneyde Kapadokya, kuzeyde Karadenizle sınırlı bölümü Pontus, kuzeyi Kafkasya dağları, güneyi Ermenistan, doğusu İberia ve batısı Pontusla sınırlı bölümü ise Kolhis adını almıştır. Yunanlı tarihçi Nakracas, Pontus bölgesinde yaşayan halkları "Hitit, Frig, Kolch ve Kaldeliler" olarak sıralamaktadır.⁶ Pontus halkının kökenine ilişkin çeşitli fikirler mevcuttur. Bir fikre göre M.Ö.2000'lerde Pontus'ta yaşayan halklardan biri Kaşkalar'dır. Kaşkaların menşei hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte İran'da yaşayan Kaşkay Türkleri ile ilişkilendirilerek Türk oldukları savunulmuştur.⁷ Bölgenin Türk olduğu iddia edilen halklardan biri de Hurrilerdir. Hurriler M.Ö. 5000'de Türkistan'da yaşamakta iken M.Ö.4000'de Azerbaycan ve Anadolu'ya yerleşmiştir.⁸ Babilce yazılmış Tel Hariri mektuplarında geçen Hurri kökenli *Turukkular*'ın da Türk olduğu iddia edilmektedir.⁹

Doğu Karadeniz'in Pontus olarak adlandırılan bölümünün etnik kökenine ilişkin bir başka görüş ise Gürcü bilim adamlarından gelmiştir. Trabzon'un batısı ile Batum arasında kalan bölgenin *Çaneti* toprakları olduğunu söyleyen Gürcü tarihçiler¹⁰ bu adın zamanla *Lazistan* şeklini aldığını savunmaktadır. Bölgedeki yer isimleri arasında Türkçe ve

¹ Bu Makale 25.10.2013 tarihinde www.zafersen.com adlı Tarih Araştırmaları Sitesinde yayınlanmıştır.

² Araştırmacı Tarihçi, Yazar

³ Mahmut GOLOĞLU, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, Ankara, 1973, s.4

⁴ M.GOLOĞLU, a.g.e., s.10

⁵ Kızılırmak Nehri

⁶ Georgios NAKRACAS, *Anadolu ve Rum Göçmenlerinin Kökeni* (çev. İbrahim Onsunoglu), İstanbul, 2003, s.187

⁷ Ekrem MEMİŞ, *M.Ö.2.Binyılda Hitit-Gaşa Münasebetleri*, Uluslararası Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi, Samsun, 1990, s.110

⁸ Haşim ALBAYRAK, *Tarih Boyunca Karadenizde Etnik Yapılanmalar ve Pontus*, İstanbul, 2003, s.40-44-47

⁹ Cahit GÜNBATTI, *Sümerler Gutlar Hattiler Huriler Urartular*, Ankara, 2007, s.37

¹⁰ Yakop GOGEBASHVİLİ, *XX.Yüzyıl Başlarında Ç'aneti(Lazistan)*, Trabzon'dan Abhazy'a Doğu Karadeniz Halklarının Tarih ve Kültürleri, İstanbul, 1998, s.58

Arapça kelimeler bulunmakla beraber çoğunluğunun Lazca olduğunu savunan görüşe göre¹¹ Gürcistan'dan koparılan ilk toprak parçası da burasıdır.¹² En eski çağlarda bölgede yaşayan Heniohlar, Makronlar, Dzitritler vb. gibi toplulukların Gürcü olduğunu ve antik Yunan kaynaklarında da bundan söz edildiğini söyleyen tarihçiler, Pontus lehçesinin Yunan dili özellikleri göstermeyip İbero-Kaskas dillerinin *Kartvelien* gruplarının özelliklerini yansıttığını ve bu dil özelliklerinin Gürcü diline has nitelikler taşıdığını savunmaktadırlar.¹³

Bölge halklarından biri olan Kolhlar, antik çağda Lazistan sancağına tekabül eden bölgenin nüfusunu oluşturmuştur. Kolh halkının kökenine ilişkin olarak Yunanlı tarihçi Nacracas, birbirlerine akraba değişik boylardan oluşan halkın arasında Lazlar, Zyreitler, Makhelonlar, Apsiller ve Abazglar'ın bulunduğunu belirtmektedir. Zamanla tüm Kolhlar bu boylar içinde en güçlü olan Lazlar'ın adıyla anılmıştır. Kolhların kökenine ilişkin bir başka görüşe göre burada yaşayan halkın çoğunluğu Mısır'lıdır. Derilerinin rengi, kıvrırcık saçlı olmaları sünnetli bulunmaları bu halkın Mısır'lı olduğuna kanıt olarak gösterilmiştir. Nitekim Mısır kralı Sesostris'in çıktığı seferde buraya kadar ulaştığı, ordusunun bir kısmını burada bırakarak geri döndüğü ve Mısır ordusundan burada kalanların Kolh halkını oluşturduğu iddia edilmiştir.¹⁴ Bundan başka bölgede M.Ö.12-11 yüzyıllarda *Kalip/Kaldi* ve Kafkasya halkları olan Mosk, Tibaren ve Marlar yerleşmişlerdir. Bölgenin diğer sakinleri ise İskitler¹⁵ Driller ve Amazonlar olmuştur.¹⁶

Kolh halkının kökenine ilişkin bir başka iddiaya göre M.Ö.11-9 yüzyıllarda güney Kafkasya topraklarında oluşan Gürcü kökenli krallıklardan biri Kolkheti'de bulunmaktadır. İddiaya göre Kolkheti nüfusu yerel Kolkh kökenli halklardan oluşmaktaydı. Lazlar bunlar arasında en büyük yeri tutmaktaydı. Bu çağlarda güneydoğu yöresi Gürcü oymakları ile Kolhlar arasında lehçe farkı bugünkü kadar belirgin değildi. O çağlarda tüm Gürcü diyalektleri bu dilin kaynağı olan Kartça'ya daha yakın bulunuyordu. Kolkheti Krallığı M.Ö.9-8 yüzyıllarda politik ve kültürel yükselmenin doruğuna çıkmıştı. Bu krallığın nüfus yapısı Gürcü boylarının bir karışımıydı.¹⁷ Bir başka görüşe göre de M.Ö. 8. Yüzyılda Karadeniz Bölgesinde Kimmerler hakimdir. *M.Taner Tarhan* bölgede yüz sene hakim olan Kimmerlerin proto-Türk olduklarını öne sürmektedir.¹⁸

Doğu Karadeniz'in yerleşim ve etnik tarihi için önem taşıyan olgulardan biri *Yunan kolonizasyon dönemi* olmuştur. Yunanistan'da yaşayan Grekliler (Yunanlılar) Anadolu'nun Ege kıyılarında yaşayan Miletoslular ekonomik ve siyasi nedenlerle yeni yerler aramaya koyulmuşlar, tarım ve hayvancılık açısından bereketli, ticaret için oldukça elverişli

¹¹ Yuri SİHARULİDZE, *Ç'aneti (Lazistan) Tarihsel Etnik Coğrafyası*, Trabzon'dan Abhazyaya Doğu Karadeniz Halklarının Tarih ve kültürleri, İstanbul, 1998, s.17

¹² Y.GOGEBAŞVİLİ, a.g.e., s.58

¹³ Tsate BATSASİ, *Türkçede Lazlık Kavramı*, Trabzon'dan Abhazyaya Doğu Karadeniz Halklarının Tarih ve Kültürleri, İstanbul, 1998, s.63

¹⁴ Adem IŞIK, *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, Ankara, 2001, s.11-13

¹⁵ Fahrettin KIRZIOĞLU, *Milli Destanlarımızda Dede Korkut Oğuznamelerinin Tarih Belgesi Bakımından Değerleri*, Belleten, Sayı 198, Aralık 1986, s.915-928

¹⁶ Bilgehan Atsız GÖKDAG, *M.Ö.2000'li Yıllardan Günümüze Giresun'daki Türk Varlığı*, Giresun Tarihi Sempozyumu Bildiriler, İstanbul, 1997, s.28-30

¹⁷ Alexandre MANVELİŞVİLİ, *Çanlar-Lazlar*, Trabzon'dan Abhazyaya Doğu Karadeniz Halklarının Tarih ve Kültürleri, İstanbul, 1998, s.42-43

¹⁸ M.Taner TARHAN, *Ön Asya Dünyasında İlk Türkler Kimmerler ve İskitler*, Türkler C.I, s.602

bir Pazar durumunda olan Karadeniz'e yönelmişlerdir.Yunan Kolonilerinin M.Ö.10 ve 9.yüzyıllarda Karadenize yerleştiğini iddia eden görüşler bulunmasına rağmen, yaygın görüş geniş kapsamlı kolonizasyon faaliyetinin Miletoslular tarafından M.Ö.7. yüzyılda başlatılmış olduğudur.İlk koloniciler güvenli limanlar, küçük adalar ve yarımada boyunlarında kurdukları küçük şehirlerde ticaretin durumuna göre zamanla genişlemiş, çeşitli yapılar ortaya çıkarmıştır.Bu imar faaliyeti sonunda ticaret amaçlı olarak kullanılan Pazar yerleri şehirleşmeye başlamıştır.Koloniciler güvenlik tatmin edildikten sonra bağlı buldukları merkezleri tanımamaya başlamış bu durumun sonucu olarak ta yeni şehir devletleri meydana çıkmıştır.Miletosluların Doğu Karadeniz'de kurduğu ilk koloni Sinop kolonisidir.Sinop kolonisinin tüccarları daha sonra Samsun,Ordu, Giresun ve Trabzon gibi yeni koloniler kurmuştur.M.Ö.6 yüzyılda Perslilerin ve Kartacalıların engellemeleri nedeniyle kolonizasyon dönemi sona ermiştir.Kolonilerin isimlerinin Yunanca ile ilgili olmaması,Yunanlıların buralara gelmelerinden önce bölgede yerli bir halkın bulunduğu kanıtı olarak gösterilmiştir.¹⁹ Nitekim filozof ve tarihçi *Ksenophon Anabasis* (sefer) adlı eserinde²⁰ antik dönemde Karadenizde yaşayan yerli halkların varlığına dikkat çekmiş yerli İskitler,Makronlar,Kolhlar ve Heptakomentler'den bahsetmiştir.

Rumlar Karadeniz bölgesini *Pont Euxeinos* olarak adlandırmıştır.Euxeinos'tan önceki kullanım olan Aexinos adı ilk kez Yunanlı şair Pindaros tarafından kullanılmıştır.Pontos Euxeinos ifadesine de yine ilk kez Pindaros yer vermiştir.Yunanca Pontos deniz, Euxeinos ise misafirperver anlamına gelmektedir.²¹ Bölgenin en önemli şehri olan Trabzon , antik çağda Trapezus olarak anılmış ve bu isim yaygınlaşmıştır.Ancak Trabzon'un ilk adının Yunancayla ilgisi olmayan "*Tibaren*" olduğu ve Trapezus'un Tibaren'den bozma olduğu söylenmektedir.Trabzon kaynaklarda "antik çağda Doğu Karadeniz sahilinde ,Kolh adı verilen yerli halkın topraklarında ,Milet'ten kökenli Sinop'lu Helen'ler tarafından kurulan önemli bir Yunan liman kenti" olarak geçmektedir.²² Bir başka kaynaktaki ise Trabzon."Pontus Euxenios kıyısındaki bu şehir Sinope'nin Kolh ülkesindeki kolonisidir" şeklinde tanımlanmaktadır.²³ Görüldüğü gibi antik kaynaklarda da Pontus bölgesinin en önemli şehrinde Yunanlıların buraya gelişinden evvel yerli halkın varlığına dikkat çekilmektedir.Bölge şehirlerinden Rize'de bir Kolh şehri iken M.Ö 7.yüzyılda Miletoslular tarafından işgal edilip,kıyı kesiminde kurulan ticaret kolonilerinden biri durumuna gelmiştir.²⁴

Asur kaynaklarında İberia olarak anılan bölgenin bir parçası olan Artvin M.Ö 8. yüzyılda Kimmer M.Ö. 7.yüzyılda İskit istilasına uğramış ,M.Ö 200 yılında İber Krallığı , M.Ö 119 yılında Pontus Krallığı hakimiyetine girmiş, M.Ö 65 yılından itibaren de uzun bir

¹⁹ H. ALBAYRAK, a.g.e., s.56

²⁰ Atinalı KSENEPHON (M.Ö.430-335) bu eserinde,Pers İmparatorluğu'nun Batı Anadolu varisi olan Kyros (Keyhüsrev)'in tahta çıkan kardeşi II.Atrakserkes' e isyan ederek bir ordu toplaması,M.Ö. 401'de antik Sardes(Salihli) kentinden yola çıkarak Anadoluyu boydan boya geçip Babil'in kuzeyinde Fırat Irmağının sol kıyısındaki Kunaksa'da Pers ordusuna yenilmesini ve Kyros'un öldürülmesinden sonra başıboş kalan on bin kadar Helen paralı askerlerinin ülkelerine dönüş hikayesini anlatmaktadır.(Onbinlerin Dönüşü)

²¹ A.İŞİK, a.g.e.,s.1-6

²² Ahmet Mican ZEHİROĞLU, **Antik Çağlarda Doğu Karadeniz**, İstanbul,2000,s.16

²³ Özhan .ÖZTÜRK, **Trabzon**,Karadeniz Ansiklopedik Sözlük (KAS),II,İstanbul,2005,s.1100

²⁴ Rize kelimesi Helence "Riza/ Rize" dağ eteği anlamına gelmektedir.

süre devam edecek olan Roma imparatorluğu dönemi yaşamıştır.²⁵ Pontus Bölgesinin önemli şehirlerinden birisi olan Giresun'un Kolh ülkesi sınırları içinde olduğunu söyleyen *Ksenophon*, Giresun halkının menşesine ilişkin bilgi vermemektedir.²⁶ Ordu bölgesinde ise M.Ö.2000-1170'de Kızılırmak deltasında yaşayan Hititlerim kuzey komşuları ve düşmanı olan Kaşkalar'ın varlık gösterdiği bilinmektedir.²⁷ Kaşkalar Sinop ile Ordu arasında yaşayıp Hitit diline yakın bir dil konuşmaktadır. Bugünkü Torul ve Gümüşhane civarındaki bölgede ise Makron ve Halip halklarının yaşadığı ifade edilmektedir.²⁸ Bölgenin önemli şehirlerinden Samsun Hititler döneminde Kaşka halkının yurdu durumundayken, Miletli Yunan Kolonicilerin istilasına uğramış ve M.Ö.7. yüzyılda Amisos adını almış, M.Ö.3.yüzyılda Pontus Krallığı'nın M.S.1.yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiştir. Sinop'un da Yunan yerleşmesinden önce bir Asuri memleketi olduğuna dair bazı kanıtlar öne sürülmektedir.²⁹ Görüldüğü gibi Yunanlıların Doğu Karadeniz'in yerlileri olduğuna dair iddialarına karşılık bölgede pek çok halk yaşamış hatta bazı Yunan kolonileri bölgeye oldukça geç sayılabilecek bir tarihte ulaşmıştır. Yunanlıların Doğu Karadeniz'e geldikleri zaman bölgede yerli bir halkın bulunduğu antik Yunan kaynakları tarafından da tespit edilmiştir.

19.yüzyılda ortaya çıkarılan Pontus Meselesi kapsamında ortaya atılan Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Rum olduğu iddiasını, tarihi Pontus Devleti'nin de bir Rum devleti olduğu iddiası izlemiş ve bu devletin Rumlar tarafından yeniden canlandırılacağı hayal edilmeye başlanmıştır. Gerçekten de Pontus Krallığı M.Ö.302-63 yılları arasında merkezi Amasya olmak üzere tüm Doğu Karadeniz'de hakimiyet sürmüştür; Helenistik dönemde Anadolu'nun Büyük İskender'in egemenliği altına girmesinden sonra, Anadolu'nun Yunan Kralları tarafından yönetildiği bir dönem başlamıştır. M.Ö.331-302'de Makedonya Kralı Büyük İskender'in Pers ordusunu bozguna uğratarak Pers İmparatorluğu'nu yıkmasından sonra Anadolu yönetimi İskender'in komutanları arasında paylaştırılmış ve Doğu Karadeniz'de egemenlik bir Yunan Krallığı şeklinde sürdürülmüştür. Pontus Krallarına ilişkin değerlendirmeler mevcuttur. *Prof.Dr.Ekrem AKURGAL* "Helenistik dönem boyunca Anadoluyu iki değişik tipte kral yönetmiştir. Bergama ve Bitinya bölgesinde olduğu gibi Helen uygarlığının temsilcileri ve koruyucuları Pontus kralları gibi dış görünümde Helenli içerikte doğulu olanlar" sözleriyle Pontus Krallarının Yunanlılıktan çok Anadolu özellikler göstermesine dikkat çekmektedir.³⁰ Trabzon'lu tarihçi *Mahmut GOLOĞLU*'da benzer bir değerlendirmeyle "Pontus krallarının Helen kültürüne hoşgörülü olduklarını, Yunan kültürü aracılığıyla bilgi ve bilginlere kapılarını açtıklarını, ancak Anadolu'luklarını asla unutmadıklarını hatta bir süre sonra tamamen Anadolu'lulaştıklarını" ifade etmiştir.³¹ M.Ö. 301'de Büyük İskender'in ölümünün ardından ortaya çıkan otorite boşluğunda, eski Pers krallarının soyundan gelen Kios tiranının oğlu Mithradates Kristes Karadeniz'de ayaklanıp bağımsızlığını ilan ederek Pontus krallığını kurmuş ve Pontus'un ilk kralı olarak tarihe

²⁵ Artvin Şehri Tarihte Çorah, Ço-rahi, Kohis, Klarçeti, Tao ve en son Olarak ta Osmanlı döneminde Livane olarak isimlendirilmiştir. Ö.ÖZTÜRK, *Artvin*, KAS, I, s.112

²⁶ Ö.ÖZTÜRK, *Giresun*, KAS, s.424

²⁷ Ö.ÖZTÜRK, *Ordu*, KAS, II, s.1006

²⁸ Ö.ÖZTÜRK, *Gümüşhane*, KAS, I, s.461

²⁹ Ö.ÖZTÜRK, *Sinop*, KAS, II, s.1030

³⁰ Ekrem AKURGAL, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul, 1993, s.206

³¹ M.GOLOĞLU, *a.g.e.*, s.31

geçmiştir.Anadolu'nun bilinen en eski yerleşim merkezlerinden olan Amasya,Pontus Krallığı'nın ilk başkenti olmuştur.³² I.Mithradates zamanında 36 yıl boyunca Pontus Krallığı'nın sınırı Amasya çevresi,Kelkit çayı ve kolları ile Paphlagonia'nın bir kısmından ibaret olmuştur.Krallığın kesin kuruluş tarihi ile ilgili olarak M.Ö.281 ve M.Ö.266 gibi iki farklı tarih öne sürülmektedir.II.Mithradates döneminde Pontus Krallığı'nın sınırları genişlemiş ,batıda Amasya ve Samsun,güneyde Phasis ırmağından Sinop'a kadar olan bölge Krallığın sınırlarına dahil edilmiştir.III.Mithradates dönemi (M.Ö.220-197) hakkında fazla bilgi olmamakla beraber Pontus Krallığı simgeleri olan "hilal ve yıldız"ın ilk kez bu dönemde kullanıldığı ileri sürülmüştür.I.Pharnakes dönemi (M.Ö.197-160) Pontus Krallığı'nın iç bölgelere yanısıra Trabzon'a kadar sınırlarını genişlettiği ve başka devletlerin kontrolleri altında bulunan bölgelere saldırdıkları bir dönem olmuştur.Bu dönem başkent Amasya'dan Sinop'a taşınmıştır.V.Mithradates döneminde ise Pontus Krallığı dış siyasetini değiştirmiş,Roma ile dostluk kurularak dışarıya karşı saldırgan bir politika izlenmiştir.M.Ö.120'de tahta geçmiş olan ve Roma'nın en büyük düşmanı olarak anılan oğul VI.Mithradates babasından farklı olarak bütün Anadolu'yu tek bir hakimiyet altında birleştirerek Roma'yı Anadolu'dan atma siyaseti izlemiştir.Hedefini büyük oranda gerçekleştirmiş Trakya,Makedonya,Hellas ve Ege adalarının büyük bir bölümünü ele geçirmiştir.Uzun süren Roma ile savaşlar döneminin ardından Pontus Krallığı en parlak yıllarını geçirmiş ancak M.Ö.63'te Roma'nın doğu hakimiyetini ele geçirmesiyle sone ermiştir.³³ Görüldüğü gibi Yunan iddialarının aksine bir Pers krallığı olan Pontus devletinin Yunanlılıkla bir ilgisi olmadığı gibi,Doğulu Pontus Devleti hristiyan batı tarafından yıkılmıştır.

Bundan sonra M.S.10.yüzyıla kadar Anadolu ve Karadeniz Bölgesi Bizans,Sasani ve Arap mücadelelerine sahne olmuştur.Bu dönem Türkler Anadolu'nun hakimiyet mücadelesinde etkin rol oynamış ; Kuşan, Akhun,Saka, Kimmer,Hazar, Bulgar, Uz, Peçenek, Gagauz göçleri nedeniyle Anadolu'da yoğun bir Türk iskânı başlamıştır.

Anadolu'nun Bizans döneminde Kuman,Peçenek,Bulgar ve Hazar Türkleri askeri görevlerde kullanılmak üzere Karadeniz Bölgesi'nde iskan edilmiş,Doğu Karadeniz toprakları Roma imparatoru Teodosius döneminde Orta Asya'dan gelen Peçenek ve Kuman Türklerinin istilasına uğrayarak 60 yıl Türkler'in egemenliği altında kalmıştır.Bizans imparatorluğunun 6. Yüzyılda başta Bulgar Türkleri olmak üzere Türkleri Hristiyanlaştırma ve Anadolu'da iskan ettirme faaliyetleri bilinmektedir.³⁴ Daha sonraki süreçte Türkler akınlarla bölgede hakimiyet kurmuş ve yerleşmeye başlamış,1048'de *Tuğrul Bey*'in üvey kardeşi İbrahim Yınal Trabzon hinterlandına kadar ulaşmıştır.1071 *Malazgirt Zaferi*'nden sonra ise Türkler kitleler halinde Anadolu'ya gelmeye başlamış ,Çoruh'tan itibaren Karadeniz sahilinin fethine girişmiştir.1080'de Danişmendliler Samsun'u fethetmiş daha sonra Çoruh havzasından ilerleyerek Trabzon dahil tüm Doğu Karadenizde hakimiyet kurmuştur.Sinop çevresinde yaşayan Çepni Türkmenleri de 1277'de Samsun'dan Giresun'a uzanan bölgeye yerleşmişlerdir.

³² Ö.ÖZTÜRK,**Amasya**,KAS,I,s.61; II,s.972

³³ Mehmet TEZCAN, **Pontus Krallığı** (M.Ö.III-M.S.IV.Yüzyıl),Pontus Sorunu,s.83-102

³⁴ B.A.GÖKDAĞ,**a.g.m.**,s.35

Görüldüğü gibi Doğu Karadeniz Bölgesinde Anadolu'nun genelinde olduğu gibi 11.yüzyıldan itibaren hızlı bir Türkleşme faaliyeti sürmüştür.³⁵ Selçuklular devrinde fethedilmeyen yerler Beylikler devrinde ve daha sonra 14. ve 15. Yüzyıllarda fethedilmiştir.Anadolu şehirleri bu beylikler döneminde tamamen Türk karakteri almış yerli halkın nüfusu en az dereceye düşürülmüştür.³⁶ Anadolu'nun Türkleşmesinde *Moğol harekatı* da önemli bir rol oynamıştır.Bu hareket sayesinde Moğolların hizmetinde olan büyük bir topluluk Ön Asya'ya gelmiş ; Moğol hakimiyetini tanımak istemeyen ve Moğol baskısı nedeniyle topraklarını terk eden Azerbaycan ve İran Türkmenleri Anadolu'ya yerleşmişlerdir.Anadolu'da Moğol unsurunun zamanla etkisini kaybetmesinden sonra hızlı bir Türkleşme ve İslamlaşma yaşanmış, Anadolu'da pek çok Türk-İslam devleti ortaya çıkmıştır.Bundan sonra Türkçe de Anadolu'da hakim dil olma yoluna girmiştir.³⁷

Bu dönem Bizanslılar Anadolu'da güçlerini kaybetmeye başlamışlar ve yoğun iç karışıklıklar yaşamışlardır.1203'te İstanbul'un Haçlılar tarafından işgal edilip Latin Devletinin kurulmasından sonra Bizans tahtının varisleri İstanbul'dan kaçmış,Gürcü kraliçesi *Tamara*'nın Kıpçak Türkleri'nden kurduğu bir orduyla Doğu Karadeniz sahillerinde varlık sürmeye başlamıştır.Bizans hanedanından *Aleksius Komnenos* 1204'te Trabzon'u ele geçirerek hükümdarlığını ilan etmiş,Samsun,Sinop ve Karadeniz Ereğlisi'ne kadar ilerleyerek Trabzon Krallığını kurmuştur.İznik'te hakimiyet kuran Theodore Laskaris ,Aleksius'un daha ileri gitmesini önleyerek İstanbul'daki Latinlerin desteğiyle Sinop'u Komnenoslardan alarak Aleksius'u esir etmiştir.Aleksius Selçukluların yardımıyla kurtularak Trabzon'daki tahtına geri gönderilmiştir.Ancak bu yardımın karşılığı olarak Trabzon Krallığı Selçuklulara “yıllık vergi ödeme,sefer zamanı Selçuklu ordusuna asker gönderme” şartlarını kabul etmiştir.Böylece 1214'ten itibaren Trabzon Krallığı'nın etrafı Türkmenlerle çevrilmiş Selçuklulara bağlı bir krallık durumuna gelmiştir.³⁸ 1243'ten sonra Moğollara bağlı olarak varlığını sürdüren Trabzon Rumlarının 13.yüzyılın sonunda hakimiyet alanı Giresun ve Trabzon'la sınırlı kalmış ; 1396'da Giresun'u da kaybeden Komnenosların 1461' e kadar ellerinde kalan tek bölge Trabzon olmuştur.³⁹

Pontus hayalini canlandırmak isteyen düşünce ,Pontus krallığı ile Trabzon Krallığı arasında bir ilgi kurulmaktadır.Oysa Trabzon krallığı,Pontus devletini yıkan Roma'nın bir unsurudur.Üstelik Anadolu'da Türklerin hakimiyetinin sağlaştığı,Anadolu'nun Türk ili haline gelmeye başladığı bir dönemde kurulan krallık kuruluşundan kısa bir süre sonra bağımsızlığını kaybederek Selçuklulara bağlı bir krallık olarak yaşamını sürdürebilmiştir.⁴⁰

³⁵ Mustafa KESKİN, *Selçuklular Zamanında Doğu Karadenize Yönelik Türkmen Akınları ve Muhaceret*,Giresun Tarihi Sempozyumu,s.52-53,56

³⁶ Salim KOCA, *Diğer Rum'un Türkiye Haline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü*,Eski Ön Asya Uygarlıklarından Günümüze Anadolu'da Türk Varlığı,Ankara,2008,s.24

³⁷ Abdülkadir YUVALLI, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Moğollar*, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı:38,Ekim 1985, s.101

³⁸ H.ALBAYRAK, a.g.e.,s.72-73

³⁹ İbrahim TELLİOĞLU, *Doğu Karadeniz Bölgesinde Komnenos Hakimiyeti*, Pontus Sorunu,s.123

⁴⁰ Batılıların söz konusu hayali düşüncesinin nedenini Sorbonne Üniversitesi İslam Tarihi Profesörü Claude CAHEN şöyle açıklamaktadır: “Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesive Türkiye diye bir ülke haline gelmesi,Avrupalılara her zaman kavranamayacak kabul edilemeyecek ve biraz da hazmedilemeyecek bir durum

Hayali Pontus devletinin merkezi olarak düşünölen Trabzon Şehri Osmanlı Devleti döneminde de öneminin korunmuş, hatta Osmanlılar için Trabzon'un alınması siyasi, idari ve ekonomik, tarihi bir takım gereklilikler arz etmiştir. Trabzon Krallığının Osmanlı Devleti aleyhinde Venedik Cumhuriyeti, İran, Gürcistan Devletleri, İsfendiyaroğulları ve Karamanoğulları ile ittifak kurması hısmımlıkları bahane ederek Akkoyunluların Anadolu'ya göz dikmeleri ve Osmanlı topraklarına saldırmaları karşısında Osmanlılar, Trabzon'un fethine kesin olarak karar vermiştir. Trabzon Krallığı da 1461'de *Fatih Sultan Mehmed*'in Trabzon'u almasından sonra son bulmuştur. Böylece Trabzon'un fethiyle Bizans'ın son kalıntısı Anadolu'dan arındırılmış ve bu coğrafya tek bir otorite altında toplanmıştır. Trabzon'un idaresi Gelibolulu Kazım Bey' verilmiş ve bir kısım asker, silah ve mühimmat bırakıldıktan sonra ordu sahil yolunu takip ederek İstanbul'a dönmüştür. Fetihden sonra Trabzon'lu Rumların ileri gelenleri imparator *David* ile İstanbul'a götürölmüş, bir kısmı da kendiliğinden Trabzon'dan ayrılmıştır. Bu yüzden fetihden sonra şehirde pek az Rum nüfus kalmıştır. Kalan nüfusla bazı semtler iskan ettirilerek kale içinde Hristiyan nüfus bırakılmamıştır. Rumlardan boşalan evler sipahi takımına, yeniçerilere, maiyet ağalarına ve yakın çevreden gelen Türklere tahsis edilmiştir.⁴¹

Osmanlıların fethinden 1. Dünya Savaşı yıllarına kadar Doğu Karadeniz Osmanlı'nın elinde kalmış, 1916-1918 arası Rus işgaline uğramış ve 1918'de geri alınmıştır. Bu Rus işgali devresi sayılmaz ise fetihden günümüze kadar bu bölge Türk hakimiyetinde kalmıştır.

---

olarak gözükmiştir. Batılılar böyle bir yargıya varırken 11. yüzyılın ortalarındaki Anadolu'yu bazı ayrıntıların dışında gene son derece gelişmiş, çok üstün bir uygarlık düzeyinde ve Roma İmparatorluğu çağlarında olduğu gibi Helenleşmiş bir ülke olarak yorumlamakla işe başlarlar. Oysa bu antik çağlar için bile, fazla yalınlaştırılmış bir yorum olacaktır. Bkz. Claude CAHEN, **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, çeviren Yıldız Moran, İstanbul, 1994, s.79

⁴¹ Mahmut GOLOĞLU, **Trabzon Tarihi**, Ankara, 1975, s.9-16